

รูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร*

A MODEL OF EDUCATIONAL ADMINISTRATION OF ADMINISTRATORS IN THE BUDDHIST ORIENTED SCHOOLS UNDER DEPARTMENT OF EDUCATION IN BANGKOK METROPOLITAN

สิริกอล อนรรักษ์ธนากร, สุวิทย์ ภาณุจारी

Sirikol Anurakthanakorn, Suvit Phanujaree

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

Mahamakut Buddhist University

Corresponding Author E-mail: sirikol.mbu@Gmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบ พัฒนารูปแบบ ประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธีทั้งวิธีวิจัยเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ครูและผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 402 คน จาก 67 โรงเรียน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์ ชนิดมีโครงสร้าง แบบสอบถามระดับการบริหาร และแบบประเมินรูปแบบการบริหาร สถิติที่ใช้ คือ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน ผลการวิจัยพบว่า 1) การบริหารการศึกษา ประกอบด้วย องค์ประกอบหลักที่ 1) ด้านการบริหารการศึกษา มี 4 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 1.1 การบริหารงานวิชาการ 1.2 งบประมาณ 1.3 งานบุคคล และ 1.4 งานทั่วไป และ 2. ด้านหลักกัลยาณธรรม มี 7 องค์ประกอบย่อย ได้แก่ 2.1 นารัก 2.2 นาคเรพ 2.3 น่ายกย่อง 2.4 รู้จักพูดให้ได้ผล 2.5 อดทนต่อถ้อยคำ 2.6 อธิบายเรื่องล้าลึกได้ และ 2.7 ไม่แนะนำเรื่องเหลวไหล 2) ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ โดยการนำหลักกัลยาณธรรม 7 เป็นองค์ประกอบที่สำคัญในการพัฒนาการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลนำไปสู่พัฒนาการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ (Chi-square=22.96, df=15, p=0.0849, GFI=0.99) 3) ผลการประเมินและรับรองรูปแบบการบริหาร พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X}$ =4.58) ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นรับรองรูปแบบที่พัฒนาขึ้นร้อยละ 90.80

คำสำคัญ: รูปแบบการบริหาร; การศึกษา; โรงเรียนวิถิพุทธ

* Received May 2, 2020; Revised June 6, 2020; Accepted June 7, 2020

Abstract

Objectives of this research were to study the components, development, assessment and acceptance of educational administration of administrators in Buddhist oriented schools. The mixed research methodology was used in the study. The data were collected from 402 samples in 67 schools by; 1) structured in-depth- interviewing, 2) rating-scale questionnaire, and 3) assessment form. The data were analyzed by frequency, percentage, mean, standard deviation, confirmatory analysis, and content analysis. The findings of the study were found that: 1. The components of educational administration of administrators in Buddhist based schools consist of 4 sub-components; 1) Academic Administration, 2) Budget Administration, 3) Personnel Administration, and 4) General Administration. The second main component consists of 7 sub-components; 1) Lovely, 2) Respectful, 3) Praiseful, 4) Reasonable, 5) Verbal Tolerance, 6) Able to explain complicated topics and 7) To avoid frivolous talk. 2. The findings of the development of educational administration of administrators in Buddhist oriented schools under Department of Education, Bangkok Metropolitan Administration by using 7 principles of Kalyana Dhamma as the components had the harmony and relevance with empirical data. The model validity can be concluded that Chi-square=22.96, df=15, p=0.0849, GFI=0.993. The assessment findings of the educational administration model of administrators in Buddhist oriented schools were at the high level overall ($\bar{X}$ =4.58). The model was certified by the experts to accept the higher development model at 90.80% .

Keywords: Model of the Administrators; Education; Buddhist Oriented Schools

บทนำ

การศึกษาในยุคสังคมแห่งการเรียนรู้ ช่วยพัฒนาศักยภาพหรือเสริมสร้างพลังที่มีอยู่ในตนของทุกคน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) มุ่งเน้นการพัฒนาคนทุกช่วงวัยให้เข้าสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างยั่งยืน ให้มีความสำคัญกับการนำหลักคิดหลักปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาเสริมสร้างศักยภาพของคนในทุกมิติ ทั้งด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญาที่รอบรู้ และมีจิตใจที่สำนึกในคุณธรรมมีจริยธรรม และความเพียร มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง รวมทั้งการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และสนับสนุนส่งเสริมสถาบันทางสังคมให้แข็งแกร่งและเอื้อต่อการพัฒนาคน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

โรงเรียนวิถีพุทธเป็นหนึ่งในโรงเรียนรูปแบบใหม่ ที่จะช่วยผลักดันให้เด็กและเยาวชนไทยสามารถพัฒนาตามศักยภาพ เป็นคนดี คนเก่งของสังคม และสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข คือ นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้หรือประยุกต์ในการบริหารและการพัฒนาผู้เรียนโดยใช้หลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา อย่างบูรณาการ ผู้เรียนได้เรียนรู้ผ่านการพัฒนา “การกิน อยู่ ดู ฟัง เป็น” (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2555)

ดังนั้นผู้วิจัย จึงมีความสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาโรงเรียนวิถีพุทธ ซึ่งเป็นการบริหารการศึกษาที่มีหลักการบริหารแตกต่างจากโรงเรียนทั่วไป โดยการนำหลักธรรมในพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ในการบริหารโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อให้การบริหารการศึกษาเป็นแบบอย่างเกิดประโยชน์ และความเจริญก้าวหน้าแก่โรงเรียนทั่วไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบของการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อประเมินและรับรองรูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

วิธีดำเนินการวิจัย

รูปแบบการวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยใช้ทั้งวิธีการวิจัยเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา ได้แก่ ครู และผู้บริหาร โรงเรียนวิถิพุทธ ใน เขตกรุงเทพมหานคร รวมทั้งวิธีการสุ่มตัวอย่าง โดยใช้ตารางสำเร็จรูปของเครซีเมอร์แกน (Krejcie & Morgan, 1970)

เครื่องมือวิจัย

เครื่องมือวิจัยที่ใช้ในการศึกษาครั้งนี้ ได้แก่ 1) แบบสัมภาษณ์ ที่ได้จากการศึกษา วิเคราะห์เอกสาร หลักการ แนวคิดเกี่ยวกับการบริหารการศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธและการ บริหารการศึกษาตามกฎกระทรวงว่าด้วยหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจและการ จัดการศึกษา พ.ศ.2550 ใน 4 ประเด็น ได้แก่ การบริหารวิชาการ บุคลากร งบประมาณ และการบริหารทั่วไป รวมทั้งประเด็นหลักกัลณยานุธรรม 7 ประการ ได้แก่ นำรัก นำ เคารพ รู้จักพูดให้ได้ผล อดทนต่อถ้อยคำ อธิบายเรื่องล้าลึกได้ และไม่แนะนำเรื่องเหลวไหล โดยศึกษาวิเคราะห์จากการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ 10 คน 2) สัมภาษณ์จากการสัมภาษณ์มาเป็นร่างองค์ประกอบ เพื่อนำไปสู่การพัฒนาแบบของ ผู้บริหารการศึกษา 3) นำผลที่ได้จากการศึกษาองค์ประกอบในขั้นตอนที่ 1 มาเป็นพื้นฐาน ในการพัฒนาแบบการบริหารการศึกษา 4) แบบประเมินรับรองรูปแบบการบริหาร

การวิเคราะห์ข้อมูล

สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบน มาตรฐาน การวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยัน (Confirmatory Factor Analysis) วิธีดำเนินการวิจัย

1) สัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 10 รูป/คน เพื่อหาตัวบ่งชี้ โดย การวิจัยเชิงคุณภาพ 2) นำไปวิเคราะห์องค์ประกอบการบริหารการศึกษาของผู้บริหาร โรงเรียนวิถิพุทธ โดยการวิจัยเชิงปริมาณจากการเก็บข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่างที่เป็นบุคลากร โรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษากรุงเทพมหานคร จำนวน 402 คน เป็นการวิเคราะห์ องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับที่ 1 3) พัฒนารูปแบบของการบริหารการศึกษาของผู้บริหาร โรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร และ 4) ประเมินและรับรอง รูปแบบที่ได้พัฒนาขึ้นโดยผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 17 รูป/คน เก็บข้อมูลด้วย แบบสอบถาม และวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัย ทางสังคมศาสตร์

ผลการวิจัย

1. การบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ประกอบด้วย 2 องค์ประกอบหลัก 11 องค์ประกอบย่อย ดังนี้

ตารางที่ 1 ค่าน้ำหนักองค์ประกอบในโมเดลการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิงยืนยันลำดับที่ 1 ในรูปคะแนนมาตรฐาน

องค์ประกอบ	น้ำหนักองค์ประกอบ	ระดับ
ด้านการบริหาร		
การบริหารงานวิชาการ	0.820	สูง
การบริหารงานงบประมาณ	0.869	สูง
การบริหารงานบุคคล	0.906	สูง
การบริหารงานทั่วไป	0.951	สูง
ด้านหลักกัลยาณธรรม		
นารัก	0.741	สูง
นาคเรพ	0.730	สูง
น่ายกย่อง	0.933	สูง
รู้จักพูดให้ได้ผล	0.942	สูง
อดทนต่อถ้อยคำ	0.969	สูง
อธิบายเรื่องล้าลึกได้	0.871	สูง
ไม่แนะนำเรื่องเหลวไหล	0.942	สูง

ผลการพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ โดยการนำหลักกัลยาณธรรม 7 เป็นองค์ประกอบในการพัฒนาการบริหารของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ จากการวิเคราะห์องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญ ซึ่งมีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลที่จะนำไปสู่พัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ มีความสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนาขึ้นสรุปได้ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 สรุปค่าสถิติประเมินความสอดคล้องกลมกลืนของการวิเคราะห์องค์ประกอบเชิง
ยืนยันอันดับที่สองขององค์ประกอบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียน
วิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ดัชนี	เกณฑ์วัด	ผลลัพธ์	ผลการตรวจสอบความตรง ของโมเดลที่พัฒนาขึ้น
Sig.	$p. > 0.05$	0.0849	ตรงเกณฑ์
CMIN/df.	< 3.0	15.00	ตรงเกณฑ์
GFI	≥ 0.90	0.99	ตรงเกณฑ์
RMR	< 0.05	0.09	ตรงเกณฑ์
RMSEA	< 0.05	0.036	ตรงเกณฑ์

จากตารางที่ 2 สรุปได้ว่า องค์ประกอบที่เป็นปัจจัยสำคัญ มีความสัมพันธ์เชิง
เหตุและผลที่จะนำไปสู่พัฒนาการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ มีความ
สอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการตรวจสอบความตรงของโมเดลที่พัฒนาขึ้น
 $\text{Chi-square}=22.96$, $\text{df}=15$, $p=0.0849$, $\text{GFI}=0.99$

3) ผลการประเมินรูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ
สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร ดังนี้

ตารางที่ 3 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของระดับการประเมินโดยผู้เชี่ยวชาญและ
ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีต่อรายการประเมินรูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหาร
โรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ผลการประเมินและรับรองรูปแบบ	ระดับผลการประเมิน		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลค่า
1. ด้านความถูกต้อง	4.51	0.62	มากที่สุด
2. ด้านความเหมาะสม	4.54	0.51	มากที่สุด
3. ด้านความเป็นไปได้	4.53	0.51	มากที่สุด
4. ด้านความเป็นประโยชน์	4.59	0.53	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด ($\bar{X} = 3.51$ ขึ้นไป) ด้านความเป็นประโยชน์ ($\bar{X} = 4.59$) ด้านความเหมาะสม ($\bar{X} = 4.54$) ด้านความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.53$) ด้านความถูกต้อง ($\bar{X} = 4.51$) ส่วนการรับรองรูปแบบพบว่า ผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นรับรองร้อยละ 90.80 ซึ่งผ่านเกณฑ์ที่กำหนด (ร้อยละ 70 ขึ้นไป) จึงสรุปได้ว่าผู้เชี่ยวชาญและผู้ทรงคุณวุฒิรับรองรูปแบบที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้น

อภิปรายผลการวิจัย

1. องค์ประกอบหลักด้านหลักกัลยาณธรรม โดยเรียงลำดับความสำคัญขององค์ประกอบย่อยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

1) องค์ประกอบด้าน อดทนต่อถ้อยคำ (วจนกฺขโม) อธิบายได้ว่า ผู้บริหารและครู อดทนรับฟังปัญหาต่างๆ ได้ โดยไม่เสียอารมณ์ ผู้บริหารและครู พร้อมรับฟังคำวิจารณ์ ผู้บริหารและครู ใส่ใจให้คำปรึกษาตอบข้อซักถาม ผู้บริหารและครู และรับฟังปัญหาต่างๆ ของนักเรียน ที่มุ่งเน้นให้ผู้ศึกษาเข้าใจธรรมชาติของโลกและชีวิตที่แท้จริง รู้เข้าใจเหตุผลตามความเป็นจริง สอดคล้องกับงานวิจัยของพระทรงศักดิ์ แอ็ดสกุล (2552) เรื่อง “สภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร” และงานวิจัยของ พิเชฐ ทังโตและคณะ (2560) ที่ศึกษาครูผ่านโรงเรียนวิถีพุทธ “การพัฒนาเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครูในวิถีพุทธ” สอดคล้องกันที่เห็นว่าโรงเรียนวิถีพุทธ คือ โรงเรียนระบบปกติทั่วไปที่นำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ หรือประยุกต์ใช้ในการบริหารและการพัฒนา ผู้เรียนโดยรวมของสถานศึกษา ผู้เรียนได้เรียนรู้และพัฒนาชีวิตโดยผ่านกระบวนการทางวัฒนธรรม แสวงหาปัญญาและมีเมตตาเป็นฐานการดำเนินชีวิต

2) องค์ประกอบด้าน รู้จักพูดให้เหตุผล (วตฺตา จ) ผู้บริหารและครูสามารถอธิบายโดยใช้เหตุผล ในการแก้ปัญหา ผู้บริหารและครู เป็นที่ปรึกษาที่ดีให้กับนักเรียนและเพื่อนร่วมงาน ผู้บริหารและครู เป็นที่ปรึกษาให้กับชุมชนได้ ผู้บริหารและครู รู้จักชี้แจงตอบข้อซักถามของผู้ปกครองและนักเรียน ให้เข้าใจ ให้คำแนะนำตักเตือน แก่เพื่อนร่วมงานและนักเรียนเสมอ ซึ่งหน้าที่สำคัญของผู้บริหารสถานศึกษาซึ่งมีความแตกต่างไปจากงานหรือหน้าที่ของผู้ปฏิบัติ

3) องค์ประกอบด้าน ทำตนน่ายกย่อง (ภาวนีโย) อธิบายได้ว่า ผู้บริหารและครู เป็นผู้รอบรู้และก้าวหน้าเทคโนโลยีในหลายๆ ด้าน ผู้บริหารและครู มีพฤติกรรม น่ายกย่องเอาเป็นแบบอย่าง เป็นผู้ฝึกฝน ปรับปรุงตนอยู่เสมอ ผู้บริหารและครู มีความรู้ และมีวินัย แนวทางการบริหารที่ดีที่สุดของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ มีการจัดหลักสูตรสถานศึกษาเน้น

การเรียนการสอนที่บูรณาการพุทธธรรมเพื่อพัฒนาผู้เรียนผ่านกิจกรรมการเรียนการสอนอย่างชัดเจน ต่อเนื่องสม่ำเสมอ

4) องค์ประกอบด้าน อธิบายเรื่องล้าลึกได้ (คมกสิณจ กถ กตดา) ผู้บริหารและครู กล่าวชี้แจงเรื่องต่าง ๆ เกี่ยวกับโรงเรียนและการบริหารได้ ผู้บริหารและครู สามารถแก้ไขปัญหาดังต่าง ๆ ในโรงเรียนได้ สามารถยกตัวอย่างประกอบการชี้แจงได้ ทำเรื่องต่าง ๆ ที่ยุ่งยากให้ชัดเจน ผู้บริหารและครู อธิบาย ชี้แจง เกี่ยวกับกฎเกณฑ์ของโรงเรียนวิถีพุทธให้ผู้ปกครองเข้าใจได้ง่าย เน้นให้เกิดการเรียนรู้แบบ โยนิโสมนสิการ สอดคล้องกับแนวคิดของบรรเจิดพร รัตนพันธ์ (2547) ที่กล่าวว่าโรงเรียนวิถีพุทธ เป็นนวัตกรรมการจัดการศึกษาอีกนวัตกรรมหนึ่งที่มุ่งหวังพัฒนาคนให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ โดยการให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเน้นการพัฒนาอย่างเป็นองค์รวมตามหลักศีล สมาธิ ปัญญา

5) องค์ประกอบด้าน ไม่แนะนำเรื่องเหลวไหล (โน จฏฐาเน นิโยชเย) โดยผู้บริหารและครู ให้คำแนะนำที่ดีมีประโยชน์ ผู้บริหารและครู สร้างมิตร และประสานความร่วมมือกับชุมชนในท้องถิ่นได้ ส่งเสริมผู้เรียน สร้างมิตร สามารถสร้างความสัมพันธ์ระหว่างโรงเรียนและหน่วยงานในท้องถิ่นได้ แนะนำสิ่งที่สร้างสรรค์ และสอดคล้องกับแนวคิดของเมตตา ภิรมย์ภักดี (2548) เมตต์ เมตต์การุญจิต (2553) ที่เสนอเป็นแนวคิดไว้ว่า ตามพระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการกระทรวงศึกษาธิการ ได้กำหนดให้แต่ละสถานศึกษามีผู้อำนวยการสถานศึกษาเป็นผู้บังคับบัญชาข้าราชการและมีอำนาจหน้าที่ 1) บริหารกิจการของสถานศึกษาให้เป็นไปตามกฎหมาย ระเบียบข้อบังคับ 2) ประสานการระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา รวมทั้งควบคุมดูแลบุคลากร

6) องค์ประกอบด้าน มีความน่ารัก (ปิโย) พบว่าตัวบ่งชี้ ผู้บริหารสถานศึกษาและครูมีความรู้ดี มีวิธีสอนดี มีบุคลิกภาพดี และมีความรักในการสอน เป็นกระบวนการที่โรงเรียนนำมาปรับวิธีการบริหาร ผู้บริหารสถานศึกษาและครู ใส่ใจ ประโยชน์สุข จิตใจครูและนักเรียน สามารถสร้างศรัทธาด้วยความมีคุณธรรม บำเพ็ญตนเป็นกัลยาณมิตรในการบริหาร เป็นตัวอย่างที่ดีของลักษณะ สอนให้รู้ ให้ทำดู อยู่ให้เป็น เป็นกัลยาณมิตรกับผู้เรียน มีเมตตาธรรม อ่อนโยน อุดหนุน อดกลั้น สอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพจน์ วิเชียรศรี (2550) ได้วิจัยเรื่อง “ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารกับมาตรฐานการบริหารและการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1” ผลการวิจัยพบว่า ผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม มีภาวะผู้นำและมีความสามารถในการบริหารจัดการศึกษา

7) องค์ประกอบด้าน เป็นที่น่าเคารพ (ครู) โดยตัวผู้บริหารสถานศึกษาและครู คงหลักเกณฑ์ กฎระเบียบโรงเรียนวิถีพุทธเป็นสำคัญ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู มีกฎระเบียบการปฏิบัติตามอัตลักษณ์โรงเรียนวิถีพุทธ ผู้บริหารสถานศึกษาและครู มี

คุณธรรม จริยธรรม ในการเป็นแบบอย่างแก่นักเรียนและบุคคลทั่วไป ผู้บริหารสถานศึกษา และครู มีความประพฤติตนสมควรแก่ฐานะ ทำให้นักเรียนรู้สึกอบอุ่นใจและเป็นที่พึ่งได้ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ วรภาส ประสมสุข (2549) ได้วิจัยเรื่อง “หลักการบริหาร การศึกษาตามแนวพุทธธรรม” ผลการศึกษาพบว่า หลักพุทธธรรมที่สอดคล้องกับหลักการ บริหารการศึกษา มีจำนวน 21 หลักธรรมแยกตามหลักการครองตน การครองคน และการ ครองงาน ดังนี้ การครองตนสอดคล้องกับหลักพุทธธรรม ได้แก่ กัลยาณมิตตตา

2. องค์ประกอบหลักด้านการบริหาร โดยเรียงลำดับความสำคัญของ องค์ประกอบย่อยจากมากไปหาน้อย ได้ดังนี้

1) องค์ประกอบด้าน ด้านการบริหารงานบุคคล โรงเรียนวิถิพุทธมีผู้บริหาร สถานศึกษาส่งเสริมให้บุคลากรครูในโรงเรียนวิถิพุทธเป็นผู้นำกิจกรรมตามประเพณีแก่ ชุมชนในพื้นที่ ผู้บริหารสถานศึกษาสนับสนุนให้บุคลากรครูอนุรักษ์ประเพณีและวัฒนธรรม ทางศาสนาในโรงเรียน เช่น สนับสนุนให้บุคลากรครูมีการแต่งกายตามตามประเพณี เช่น แต่ง ผ้าไทยๆ สัปดาห์ละ 1 วัน ผู้บริหารสถานศึกษาส่งเสริมการนิมนต์พระสงฆ์มาเทศนาให้ บุคลากรและนักเรียนฟังเนื่องในวันสำคัญตามประเพณีต่าง ๆ มีความสอดคล้องกับ พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตราที่ 39 ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการกระจายอำนาจบริหารการศึกษา ให้กับสถานศึกษาใน 4 ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การ บริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและ สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546)

2) องค์ประกอบด้าน ด้านการบริหารงานทั่วไป การบริหารโรงเรียนตาม พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2545 มาตราที่ 39 ได้กำหนดให้กระทรวงศึกษาธิการดำเนินการกระจายอำนาจบริหารการศึกษา ให้กับสถานศึกษาใน 4 ด้าน คือ การบริหารงานวิชาการ การบริหารงานงบประมาณ การ บริหารงานบุคคลและการบริหารงานทั่วไป ไปยังคณะกรรมการเขตพื้นที่การศึกษาและ สถานศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาโดยตรง (กระทรวงศึกษาธิการ, 2546) และ จันทรานี สงวนนาม (2545) กล่าวว่า การบริหารว่า เป็นเรื่องของการทำกิจกรรมโดยผู้บริหารและ สมาชิกในองค์กรเพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ด้วยการใช้ทรัพยากร และ เทคโนโลยีให้เกิดประโยชน์สูงสุด

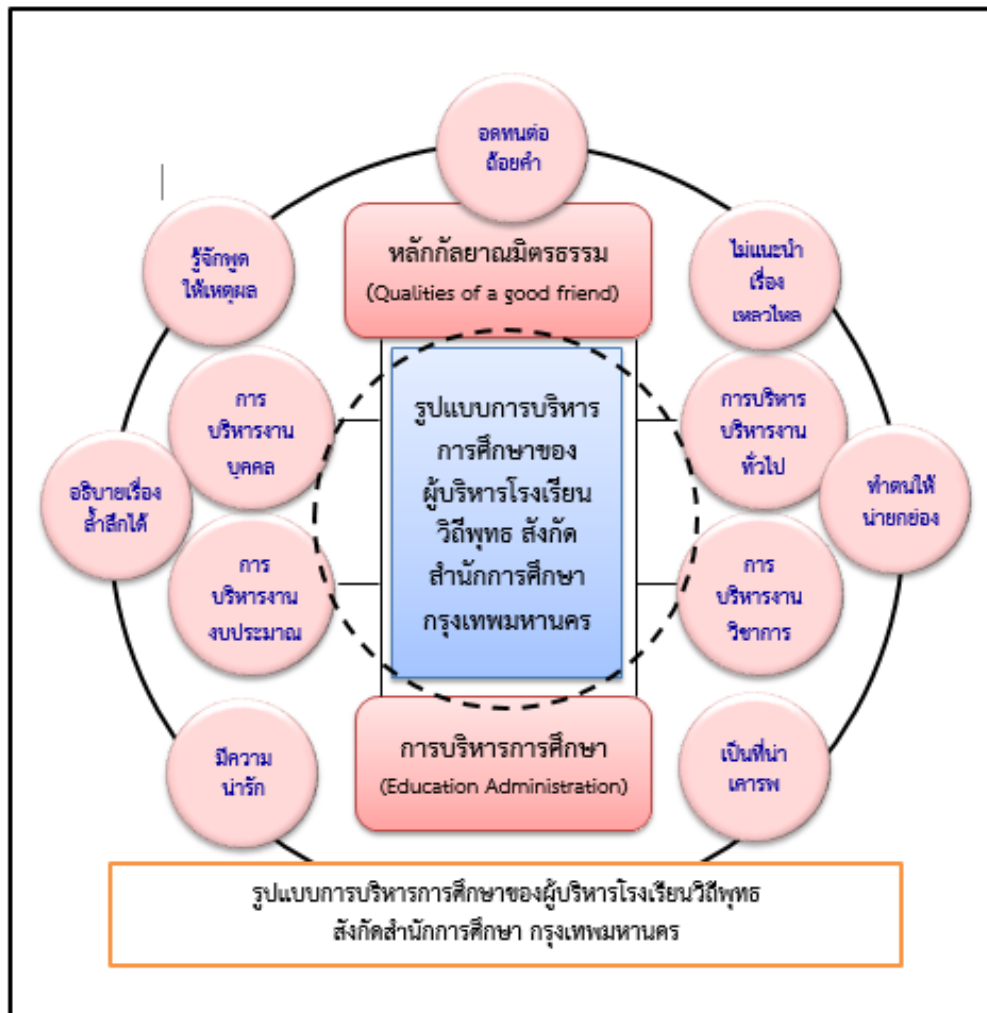
3) องค์ประกอบด้าน ด้านการบริหารวิชาการ โรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนัก การศึกษา กรุงเทพมหานคร ให้ความสำคัญกับการปฏิบัติและการบริหารวิชาการเป็นหัวใจ ของโรงเรียนหรือสถานศึกษาในด้านการบริหารงานทั้งด้านการให้ความรู้แก่นักเรียนในด้าน วิชาการ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ คัมภีร์ สุดแท้ (2553) ได้วิจัยเรื่อง “การพัฒนา

รูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก” ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก มีองค์ประกอบที่สำคัญ คือ การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาและสาระการเรียนรู้ท้องถิ่นการวางแผนด้านวิชาการ การเรียนการสอนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การพัฒนาหนังสือ สื่อนวัตกรรม เทคโนโลยีเพื่อการศึกษา และแหล่งเรียนรู้

4) องค์ประกอบด้าน ด้านการบริหารงบประมาณ การศึกษาเกี่ยวกับภาระงานหรือภารกิจการบริหารสถานศึกษาจะใช้กรอบแนวคิดในเรื่องของขอบข่ายและภารกิจการบริหารสถานศึกษา ที่เป็นไปตามการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน และการกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาให้คณะกรรมการสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษาตามกฎหมายกระทรวงกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการกระจายอำนาจการบริหารจัดการการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ จรุง สุขเกษม (2550) ได้วิจัยเรื่อง “รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี” พบว่า การบริหารงบประมาณที่สำคัญๆ คือในด้านการจัดตั้งงบประมาณ มีการกำหนดพุทธธรรมคุณธรรมไว้ในแผนกลยุทธ์โรงเรียน มีการจัดสรรเบิกจ่ายงบประมาณและรายงานผลตามปกติ มีการระดมทรัพยากรและบริหารพัสดุสินทรัพย์ มีการใช้ทรัพยากรในชุมชนร่วมมือกับบุคคล ให้มีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้จากการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง “การพัฒนารูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร” ได้้องค์ความรู้จากการวิจัย ดังนี้

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

ที่มา: สิริกุล อนุรักษธนากร (2563)

จากภาพรูปแบบข้างต้น อาจตั้งชื่อรูปแบบใหม่ตามองค์ประกอบหลักของรูปแบบ ได้แก่ หลักกัลยาณมิตรธรรม (Qualities of a good friend) และหลักการบริหารการศึกษา (Education Administration) เรียกชื่อใหม่ว่า “QE MODEL” เพื่อประโยชน์ในการสื่อสารให้เกิดความเข้าใจเกี่ยวกับองค์ประกอบของรูปแบบและสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับสถานศึกษาทั่วไปในวงกว้าง โดยผู้บริหารของโรงเรียนวิถิพุทธนั้นต้องมี

การบริหารงานในแต่ละด้านที่เป็นไปเพื่อการสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้าน ตามหลักการบริหารการศึกษา 4 ด้าน ดังนี้

1. การบริหารงานด้านการบริหารงานบุคคล พบว่า ผู้บริหารต้องรู้จักการนำหลักธรรมพระพุทธศาสนามาใช้ เพื่อพัฒนาครูและผู้เรียนรอบด้าน ให้มีความอดทนต่อถ้อยคำ อย่างมีเหตุมีผล ให้มีความสมดุลในการอยู่ร่วมกันในโรงเรียนในสังคม สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ ผลักดันให้บุคลากรในโรงเรียน ที่มีความสามารถสร้างสรรค์งานให้มีคุณภาพและมาตรฐานมากขึ้น ต้องผลักดันเพื่อประโยชน์ของนักเรียน การศึกษา และฝึกให้ครู ผู้เรียนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องเหมาะสมตั้งแต่ระดับการดำเนินชีวิตประจำวันของคนทั่วไป คือการกิน อยู่ ดู ฟัง จนถึงระดับการดำเนินชีวิต ยังผลให้ครูผู้เรียนมีความสุขพร้อมๆ กับช่วยให้คนรอบข้างและสังคมมีความสุขพร้อมกัน และสนับสนุนให้ผู้เรียนเกิดการพัฒนาด้าน ครูได้พัฒนางาน การพัฒนาคุณภาพของคนที่เน้นการพัฒนาบุคลิกภาพ ความคิด การปฏิบัติตน และการเรียนรู้เพื่อสร้างเสริมความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

2. การบริหารงานด้านงานทั่วไป พบว่า ผู้บริหารสถานศึกษารู้จักการบูรณาการหลักกัลยาณธรรม ให้สามารถส่งเสริม สนับสนุนและประสานการจัดการศึกษาของบุคคล ชุมชน องค์กร หน่วยงาน และสถาบันสังคมอื่นที่จัดการศึกษา การบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ ผู้บริหารและครู เป็นแบบอย่างที่ดีในลักษณะ “สอนให้รู้ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น” โรงเรียนจะปลอดภัยด้วยหลักการบริหารอย่างมีความเป็นมิตรมีกัลยาณธรรมต่อกันรอบตัว ครูเชื่อมั่นในระบบ เด็กรู้จักตนเอง มีสติปัญญาคิดเป็น มีครูเป็นแบบอย่างให้เห็น โรงเรียนก็จะมีสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยสำหรับการเรียนรู้ และผู้บริหาร มีความรู้ มีทักษะ มีความสามารถ มีสัมมาคารวะ การรู้จักบุคคลในชุมชน เปิดโอกาสกับครู และชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการบริหาร สามารถบริหารจัดการสภาพแวดล้อมในโรงเรียน ทั้งคนและสภาพแวดล้อมควบคู่กันไป ให้ครูและผู้บริหารมีคุณธรรม จริยธรรม ที่มีเป้าหมายเดียวกันคือผู้เรียน

3. การบริหารงานด้านงบประมาณ ผู้บริหารต้องรู้จักการนำหลักกัลยาณธรรมมาบูรณาการจัดงบประมาณของสถานศึกษา อย่างมีเหตุผล สามารถอธิบายที่มาที่ไปของงบประมาณได้อย่างสมเหตุสมผล สามารถอธิบายได้อย่างล้าลึก สามารถโน้มน้าวให้ผู้ปฏิบัติได้ปฏิบัติตามได้ ให้ได้ผล รู้จักชี้แจงให้เข้าใจ รู้ว่าเมื่อไรควรพูดอะไรอย่างไร คอยให้คำแนะนำว่ากล่าวตักเตือน เป็นที่ปรึกษาที่ดี การจัดสรร แบ่งปันกัน ด้วยหลักกัลยาณธรรมในการอยู่ร่วมกัน ผู้บริหารรู้จักการแสวงหา แบ่งปันข้อมูล และความรู้อย่างเปิดเผยชัดเจน มีการค้นหาความเข้าใจและปฏิบัติอย่างเข้าใจกับนักเรียน ที่ส่งเสริมผู้เรียนให้มีการเรียนรู้และปฏิบัติในชีวิตประจำวันตามกิจกรรมเพื่อให้ผู้เรียนรู้จักคิด ผู้บริหารให้ความสนใจในความคิดครู บุคลากร และนักเรียน ที่มีต่อโรงเรียนและนักเรียน จะได้รับประโยชน์

4. การบริหารงานด้านวิชาการ พบว่า ผู้บริหารต้องทำตนให้น่ารักต่อผู้พบเห็น ให้ดูเป็นกันเองกับคนรอบด้าน ทั้งครู นักเรียน ผู้ปกครอง หน่วยงานเครือข่าย เพื่อความเป็นกัลยาณมิตรกับทุกคนให้สามารถร่วมกันส่งเสริมผู้เรียน และเป็นที่เคารพของทุกคน ชวนให้อยากเข้าไปปรึกษา อยู่ร่วมกันอย่างเป็นครอบครัว เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่กัน ที่ผู้บริหารสามารถประสานเชื่อมโยงครู นักเรียน ผู้ปกครอง การเรียน เข้าด้วยกัน ไปด้วยกัน เอาใจใส่ ให้เวลาในการพบปะพูดคุยกับนักเรียน ครู และผู้ปกครอง ในการพัฒนาความสัมพันธ์ให้เหมือนคนในครอบครัวที่สามารถแบ่งปันประสบการณ์และเปลี่ยนเรียนรู้เข้าอกเข้าใจกัน

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

- 1) หน่วยงานต้นสังกัดที่เกี่ยวข้องและรับผิดชอบในการบริหารสถานศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ ควรนำรูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธ สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร
- 2) การบริหารสถานศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ สนับสนุนให้สถานศึกษามีความรู้ ความเข้าใจที่ถูกต้องโดยวิธีการต่าง ๆ เพื่อให้สถานศึกษาหรือหน่วยงานในระดับปฏิบัติอื่น ๆ จะสามารถนำไปปรับปรุงและพัฒนาเพื่อปฏิบัติในสถานศึกษาให้ประสบผลสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล โดยเน้นแนวคิดเรื่องการบริหารการศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

- 1) ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ ควรนำข้อค้นพบที่ได้จากการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ คือ “รูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถิพุทธสังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร” ไปประยุกต์ใช้ในการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับสภาพและบริบทของสถานศึกษาแต่ละแห่งและแต่ละเขตพื้นที่การศึกษา
- 2) ผู้บริหารสถานศึกษาโรงเรียนวิถิพุทธ สร้างความรู้ความเข้าใจแก่บุคคล ชุมชน และองค์กรที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการกำกับ ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการนำไปใช้อย่างต่อเนื่อง เพื่อปรับปรุงรูปแบบให้เหมาะสมเพื่อคุณภาพการบริหารสถานศึกษา และเป็นแนวทางสำหรับสถานศึกษาในสังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยครั้งต่อไป ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะดังต่อไปนี้

- 1) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับ การบริหารวิชาการของโรงเรียนวิถิพุทธ เพื่อขยายรูปแบบการให้บริการวิชาการให้กับโรงเรียนที่ไม่ได้เป็นโรงเรียนวิถิพุทธ โดยการนำ

หลักธรรมของพระพุทธศาสนามาประยุกต์ใช้ประกอบการบริหารและการพัฒนาผู้เรียน โดยรวมของสถานศึกษา เน้นรอบการพัฒนาตามหลักไตรสิกขาอย่างบูรณาการ ทำให้ผู้เรียน กิน อยู่ ดู และฟังเป็น

2) ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการให้บริการวิชาการของโรงเรียนวิถีพุทธ เพื่อความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ของรูปแบบในการบริหารทั้งผู้เรียนและชุมชน เพื่อให้เกิดประโยชน์ในการพัฒนาตน และสังคม

3) การวิจัยในอนาคต ควรมีการศึกษเพิ่มเติมในเรื่องการปรับปรุงพัฒนารูปแบบการบริหารวิชาการ ให้สอดคล้องกับกิจกรรมพื้นฐานในการดำรงชีวิต

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2546). *การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในกลุ่มสาระการเรียนรู้สังคม ศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรม ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2544*. กรุงเทพฯ: ครูสภาลาดพร้าว.
- _____. (2546). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์องค์การรับส่งสินค้าและพัสดุภัณฑ์ (ร.ส.พ.).
- _____. (2552). *แนวทางการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธ (พิมพ์ครั้งที่ 3)*. กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์.
- คัมภีร์ สุกแท้. (2553). *การพัฒนาแบบการบริหารงานวิชาการสำหรับโรงเรียนขนาดเล็ก (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา)*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- จรุง สุขเกษม. (2550). *รูปแบบการบริหารสถานศึกษาขั้นพื้นฐานตามนโยบายโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- จันทร์ธานี สงวนนาม. (2536). *ทฤษฎีและแนวปฏิบัติในการบริหารสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: บั๊คพอยท์.
- บรรเจิดพร รัตนพันธ์. (2547). *ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนวิถีพุทธ*. กรุงเทพฯ: อุษากการพิมพ์.
- พระทรงศักดิ์ แอ๊ดสกุล. (2552). สภาพการดำเนินงานโรงเรียนวิถีพุทธในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการและวิจัย มจร.พระนคร*, 3(1), 106-118.

- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2555). *การศึกษาเริ่มต้นเมื่อคนกินอยู่เป็น*. กรุงเทพฯ ฯ : สำนักพิมพ์ธรรมะอินเทรนด์.
- พิเชฐ ทั้งโต และคณะ. (2560). การพัฒนาเจตคติและจิตวิญญาณความเป็นครูในวิถีพุทธ. *วารสารบัณฑิตศึกษาปริทรรศน์ วิทยาลัยสงฆ์นครสวรรค์*, 5(3), 103 – 122.
- เมตต์ เมตต์การุณจิต. (2553). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ*. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- เมตตา ภิรมย์ภักดี. (2548). *การบริหารจัดการศึกษาแบบมีส่วนร่วม: ประชาชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและราชการ*. กรุงเทพฯ: บริษัทบั๊ค พอยท์ จำกัด.
- วรภาส ประสมสุข. (2549). *หลักการบริหารการศึกษาตามแนวพุทธ (วิทยานิพนธ์ปริญญา ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา)*. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- สันติ บุญภิรมย์. (2552). *การบริหารงานวิชาการ*. กรุงเทพฯ: บั๊ค พอยท์.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2559). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- _____. (2560). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560 - 2564)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สิริกุล อนุรักษ์ธนากร. (2563). *รูปแบบการบริหารการศึกษาของผู้บริหารโรงเรียนวิถีพุทธ สังกัดสำนักการศึกษา กรุงเทพมหานคร (ดุษฎีนิพนธ์ปริญญาศาสนศาสตรดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา)*. นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย.
- สุพจน์ วิเชียรศรี. (2550). *ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมการบริหารกับมาตรฐานการบริหารและการจัดการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาสุพรรณบุรี เขต 1 (วิทยานิพนธ์ปริญญาครุศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา)*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining Sample Size for Research Activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.